

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Emelie Kardell

Fadern, Sonen och Den världsliga lagstiftningen

En rättshistorisk undersökning av hädelselag-
stiftningens utveckling i Sverige och Finland

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Mariya Senyk

Termin: HT23

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING.....	3
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING.....	6
1.1 Bakgrund.....	6
1.2 Syfte och frågeställningar	7
1.3 Avgränsningar	7
1.4 Teori och metod.....	7
1.5 Material.....	8
1.6 Forskningsläge	9
1.7 Disposition	9
2 SVENSK OCH FINSK RÄTTS RELATION TILL VARANDRA	
11	
3 RELIGION OCH SAMHÄLLE	13
3.1 Sverige.....	13
3.2 Finland.....	14
4 SVENSK RÄTT OM HÄDELSE	16
4.1 1500 till 1700-talet.....	16
4.2 1864 års strafflag	17
4.3 Brott mot trosfrid år 1949	19
4.4 Upphävandet av brott mot trosfrid år 1970.....	20
5 FINSK RÄTT OM HÄDELSE	22
5.1 1889 års strafflag.....	22
5.2 Brott mot trosfrid år 1970	23
5.3 Lagändring av brott mot trosfrid år 1998	26
6 ANALYS	29
6.1 Utvecklingen av hädelsselagstiftningen.....	29
6.1.1 Sverige	29
6.1.2 Finland	31

6.2	Skillnader mellan Sverige och Finland	32
7	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	35

Summary

In Sweden, there is no direct prohibition against burning religious scriptures, which however exists in Finland. Burning religious scriptures is a form of blasphemy, and it is this type of legislation Finland has. Blasphemy means insulting God or another religious object. The purpose of this essay is to examine the history of blasphemy legislation in Sweden and Finland. The research questions are "how has the blasphemy legislation developed in Sweden and Finland?" and "how does the development of blasphemy legislation differ between Sweden and Finland?".

To answer these questions three methods have been used, in the form of the legal historical, legal dogmatic and comparative. The perspectives of the essay are legal historical and comparative. The primary material used include literature from the early 20th century and legal preparatory documents.

The essay begins with a historical overview of Finnish and Swedish legal relations and the relationship between religion and society in both countries. Thereafter follows a presentation about blasphemy legislation in Sweden and Finland throughout history.

Finland was a part of Sweden until 1809. The country first became able to develop its own legislation in the 1860s. It is from this point the comparison between Sweden and Finland begins.

Before Protestantism was introduced in Sweden in the 16th century, the church had its own legal system, why blasphemy was not regulated in secular legislation. When blasphemy was introduced in secular legislation for the first time, the legislation was directly derived from the Bible. From this point of time, the blasphemy legislation in Sweden gradually became less strict. There were changes in the legal protected interest from God to people's religious feelings, as well as changes in elements and reduced penalties. The name of the provision also changed to breach of religious peace in 1949. This provision was repealed through a legal amendment in 1970 with reference to the significance of freedom of expression.

Finland underwent a similar change in blasphemy legislation, as it also gradually became less strict, changed the legal protected interest, and renamed the provision to breach of religious peace in 1970. Nevertheless, Finland's blasphemy legislation has since 1889 when Finland's first penal code was enacted always been stricter than Sweden's. The main difference is that breach of religious peace is still prohibited in Finland today. A perspective on legislation based on religious conviction has had a greater influence in Finland than in Sweden.

Sammanfattning

I Sverige finns inget direkt förbud mot att bränna religiösa skrifter, vilket det däremot finns i Finland. Att bränna religiösa skrifter är en form av hädelse, och det är en sådan typ av lagstiftning som Finland har. Att häda innebär att kränka Gud eller ett annat religiöst föremål. Syftet med denna uppsats är att undersöka hädelselagstiftningens historia i Sverige och Finland. Frågeställningarna är ”hur har utvecklingen av lagstiftningen om hädelse sett ut i Sverige och Finland?” och ”hur skiljer sig utvecklingen av lagstiftningen om hädelse åt mellan Sverige och Finland?”.

För att besvara frågeställningarna har tre metoder använts, i form av den rätts-historiska, rättsdogmatiska och komparativa. Uppsatsens perspektiv är rätts-historiskt och komparativt. Det material som har använts inkluderar framför allt litteratur från tidigt 1900-tal och lagförarbeten.

Uppsatsen tar sin utgångspunkt i en historisk genomgång av finsk och svensk rätts relation till varandra samt religionens roll i samhället i länderna. Därefter behandlas lagstiftningen om hädelse i Sverige och Finland genom historien.

Finland var en del av Sverige fram till 1809. Det blev först på 1860-talet möjligt för landet att utveckla sin egen lagstiftning. Det är därifrån jämförelsen mellan Sverige och Finland tar sin början.

Innan protestantismen infördes på 1500-talet i Sverige hade kyrkan en egen rättsordning, varför hädelse inte reglerades i den världsliga lagstiftningen. När hädelse introducerades i den världsliga lagstiftningen för första gången hämtades lagstiftningen från bibeln. Från den tidpunkten blev hädelselagstiftningen i Sverige successivt mindre sträng. Den genomgick förändring av skyddsobjektet från Gud till människors religiösa känslor, fick förändrade rekvisit och sänkt straff, samt ändrade namn till brott mot trosfrid. Bestäm-melsen om brott mot trosfrid upphävdes genom en lagändring 1970 med hän-visning till yttrandefrihetens betydelse.

Finland upplevde en liknande förändring av hädelslagstiftningen, då den också blev successivt mindre sträng och ändrade skyddsobjekt samt namn till brott mot trosfrid. Trots detta har Finlands hädelslagstiftning sedan 1889 när Finlands första strafflag infördes, alltid varit strängare än Sveriges. Den största skillnaden är att brott mot trosfrid är förbjudet än idag i Finland. En syn på lagstiftningen grundad i religiös övertygelse har fått större inflytande i Finland än i Sverige.

Förkortningar

FN

Förenta nationerna

Europakonventionen

Europeiska konventionen om skydd
för de mänskliga rättigheterna och
de grundläggande friheterna

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Under 2022 och 2023 skedde flera koranbränningar i Sverige, vilket utmynnade i många svårigheter för landet. Koranbränningarna resulterade inledningsvis i interna upplopp och eskalerade sedan till diplomatiska kriser och terrorhot.¹ I Sverige finns inget direkt förbud mot att bränna religiösa skrifter.² Händelserna har väckt frågor i Sverige om hur mycket landet är berett att offra för att skydda yttrandefriheten.

Även om koranbränningarna har skapat betydande problem, anser jag att lagligheten representerar ett högst försvarsvärt intresse, nämligen Sveriges omfattande yttrandefrihet. Flera personer som anser att koranbränningar bör förbjudas har använt Finland som argument för sin åsikt. Vissa har framhållit att det inte går att hävda att Finland saknar yttrandefrihet, trots att det är förbjudet att bränna religiösa skrifter.³ Detta fick upp mitt intresse för den finska lagstiftningen på ämnet.

Finland och Sverige delar ett gemensamt rättsligt och kulturellt arv,⁴ och båda är sekulära.⁵ Ändå är det förbjudet att bränna religiösa skrifter i Finland. Att bränna en religiös skrift utgör en form av hädelse, vilket innebär kränkning av Gud eller annat som hålls heligt inom en religion.⁶ Det är med bakgrund i en sådan lagstiftning, dock med ett annat namn än hädelse, som att bränna religiösa skrifter är förbjudet i Finland.⁷ Med tanke på likheterna mellan Sverige och Finland finner jag detta anmärkningsvärt. Denna uppsats kommer

¹ Lindell Dagens Nyheter 2023-07-30 och Nyberg SVT 2023-07-26.

² Gudmundsson SVT 2023-07-20.

³ Aktuellt i Politiken 2023-08-23 och Lidén Dagens Nyheter 2023-02-07.

⁴ Detta behandlas i avsnitt 2.

⁵ Vikdahl, Kuusisto & Kallioniemi s. 1.

⁶ Svenska Akademiens ordbok 'häda'.

⁷ Dahl Dagens Nyheter 2023-01-30.

därför att undersöka regleringen av hädelse⁸ i Finland och Sverige genom historien.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka lagstiftningen om hädelse i Finland och Sverige genom historien. Jag avser att utreda de historiska vägvalen i lagstiftningen, vilka influenser som har påverkat lagstiftningen samt skillnaderna i lagstiftningen mellan länderna.

1. Hur har utvecklingen av lagstiftningen om hädelse sett ut i Sverige och Finland?
2. Hur skiljer sig utvecklingen av lagstiftningen om hädelse åt mellan Sverige och Finland?

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen är avgränsad till strafflagstiftning om hädelse. Då hädelselagstiftning är en inskränkning av tryck- och yttrandefrihet⁹ kan även sådan lagstiftning vara relevant, men kommer på grund av brist på tid och utrymme inte behandlas. Av samma skäl begränsas den andra frågeställningen till skillnader mellan Sverige och Finland, och inte också likheter. Andra religionsbrott än hädelse kommer inte studeras. På grund av begränsad tillgänglighet till omfattande material om hädelselagstiftningen före 1800-talet, samt med tanke på att det primärt är lagstiftningen från 1800-talet som är relevant för att besvara den andra frågeställningen, behandlas rätten från tiden före 1800-talet mer summariskt.

1.4 Teori och metod

⁸ När jag i uppsatsen generellt talar om kränkning av Gud eller andra religiösa föremål samt lagsiftning som reglerar det använder jag begreppet hädelse, även om det har haft olika namn i lagstiftningen genom historien (se avsnitt 4.1-3).

⁹ Kungl. Maj:ts proposition nr 125 s. 64.

För att utreda utvecklingen av hädelaselagstiftningen i Sverige och Finland har den rättshistoriska metoden tillämpats. Genom noga granskning av historiska rättskällor som äldre lagar, lagförarbeten och doktrin möjliggör den rättshistoriska metoden en djup förståelse för de rättsliga faktorer som har format lagstiftningen över tid.¹⁰

Den rättsdogmatiska metoden har tillämpats för att utreda gällande rätt i Finland. Metoden grundar sig i användning av lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och andra auktoritativa rättskällor för att tolka gällande rätt.¹¹

Utöver den rättshistoriska och den rättsdogmatiska innefattar även uppsatsen inslag av den komparativa metoden, vilken innebär en jämförelse mellan olika rättssystem.¹² Genom att fokus ligger på att jämföra rättshistorien i de två länderna, har uppsatsen ett komparativt rättshistoriskt perspektiv.¹³ Uppsatsens perspektiv är också både rättshistoriskt och komparativt. Den rättshistoriska utvecklingen analyseras separat för Sverige och Finland, och dessutom görs en jämförelse av det aktuella rättsläget i båda länderna.

1.5 Material

Som grund för uppsatsen har litteratur och källor, främst i form av lagförarbeten, från Sverige och Finland använts. Lagförarbeten från hela lagstiftningsprocessen har studerats för att få en helhetsbild av ståndpunkter från olika lagstiftningsaktörer och för att identifiera de förändringar som har inträffat under processens gång.

Litteratur har tillämpats för att identifiera rätt som är från 1800-talet eller äldre, då tillgängligheten av lagförarbeten har varit begränsad. Två verk som har använts i betydande utsträckning är skrivna av professorer på tidigt 1900-tal. Dessa är *Kommentar till strafflagen kap. 7* av Nils Stjernberg och *Anteckningar enligt professor Jaakko Forsmans föreläsningar öfver de särskilda*

¹⁰ Musson & Stebbings s. 1-2.

¹¹ Kleineman s. 12.

¹² Valguarnera s. 143.

¹³ Ibbetson s. 133.

brotten enligt strafflagen af den 19 december 1889 av Jaakko Forsman. Böckerna är bearbetningar av den då gällande rätten och innehåller även historiska beskrivningar av tidigare rätt. Medveten om materialets ålder har jag haft en källkritisk inställning till materialet, samtidigt som dess närhet till tidens lagstiftning bidrar till dess tillförlitlighet.

För att klargöra definitioner och beskriva kortfattad historisk information har även uppslagsverk använts. Min uppfattning är att denna typ av information har varit utmanande att finna i rättshistoriska böcker, där viss grundläggande fakta anses vara så självklar att författarna inte explicit behandlar den. Eftersom jag inte har sökt efter djupgående information anser jag att detta tillvägagångssätt har varit passande.

1.6 Forskningsläge

Utifrån vad jag har funnit finns det inget forskningsverk som behandlar hädelsebrottets utveckling i Sverige eller Finland från att dess införande i lagstiftningen fram till nutid, och heller ingen komparativ studie. Eftersom jag inte kan finska finns det en möjlighet att något sådant verk finns på finska som inte jag har tillgång till. Soili-Maria Olli har däremot skrivit en historisk avhandling med titeln *Visioner av världen: Hädelse och djävulspakt i justitierrevisionen 1680 – 1789* som behandlar hädelsebrottet i Sverige under den angivna tidsperioden. Avhandlingen är dock inte juridisk och undersöker hur hädelsebrottet tog sin form under denna tid i stället för lagstiftningens utveckling.

1.7 Disposition

I följande avsnitt redogörs för finsk och svensk rätts relation till varandra, och därefter behandlas religionens roll i samhället ur ett historiskt perspektiv i både Sverige och Finland. Syftet med dessa avsnitt är att ge en kort bakgrund till i vilken kontext som hädelselagstiftningen har tillkommit. I uppsatsens fjärde avsnitt beskrivs lagstiftningen om hädelse i Sverige genom historien,

och i avsnittet därefter görs detsamma om Finlands hädelslagstiftning. Slutligen innehåller det avslutande avsnittet en analys där uppsatsens frågeställningar besvaras.

2 Svensk och finsk rättsrelation till varandra

Både Sverige och Finland tillhör den nordiska rättsfamiljen, som ofta anses vara en undergrupp till den kontinentaleuropeiska rättsfamiljen. Den nordiska rättsfamiljen bygger främst på lagstiftning i stället för rättsfall, precis som den kontinentaleuropeiska rätten. Det som gör den nordiska rätten till en egen familj är i synnerhet att länderna saknar kodifikationer samt att juridiken inte är lika påverkad av romersk rätt, till skillnad från exempelvis Frankrike och Tyskland. De nordiska länderna delar dessutom gemensam kultur, historia och språk.¹⁴

Finland var en del av Sverige från 1100-talet fram till 1809, vilket innebar att svensk rätt gällde i Finland.¹⁵ När Finland skildes från Sverige 1809 saknade landet därför egna lagar. Finland blev inget eget rike 1809, utan övergick till en del av Ryska kejsardömet som Storfurstendömet Finland. Den ryska kejsaren Alexander I lät Sveriges lagar fortsätta gälla i Finland. Trots att Finland var en del av Ryska kejsardömet hade området en autonom ställning. Denna autonomi gällde dock till en början inte på lagstiftningsnivå. Följaktligen fortsatte den svenska rätten från 1809 att gälla utan ändringar av finska lagstiftare fram till 1860-talet, när den ryska kejsaren Alexander II började tillåta finländsk lagstiftning.¹⁶

Svensk lagstiftning utgör således grunden för finsk lagstiftning. Vid Finlands separation från Sverige utgjorde 1734 års lag gällande lagstiftning i landet. När Finland fick befogenhet att lagstifta själva skedde detta till stor del i harmoni med rättsutvecklingen i Sverige. Svensk rätt användes i det finländska beredningsarbetet och fungerade ofta som förebild.¹⁷

¹⁴ Bernitz s. 15 och 18.

¹⁵ Utrikespolitiska institutet 'Finland – Äldre historia'.

¹⁶ Modeen s. 120–122.

¹⁷ Modeen s. 9–12 och 122–123.

På grund av det gemensamma historiska arvet kan Finland och Sverige betraktas som en undergrupp till nordisk rätt, närmare bestämt en östnordisk grupp.¹⁸

¹⁸ Bernitz s. 16 och Modeen s. 128.

3 Religion och samhälle

3.1 Sverige

Kristendomen infördes i Sverige under 1000- och 1100-talen. Sverige tillhörde då den katolska kyrkan, vars högsta ledare påven befann sig i Rom. Den katolska kyrkan följde en egen rättsordning som kallas kanonisk rätt. Kyrkan hade även kyrkliga, så kallade andliga, domstolar. Den kanoniska rätten prövades således inte i världsliga, det vill säga allmänna, domstolar.¹⁹

Sverige reformerades och blev protestantiskt under Gustav Vasas tid 1527. Genom reformationen tog kungen över kyrkans angelägenheter och administration. Svenska kyrkan blev en statskyrka. Kyrkan hade inte längre egna domstolar och den kanoniska rätten ersattes av bibeln. Vid Uppsala möte 1593 fastställdes slutligen att den svenska kyrkan var evangelisk-luthersk och att samtliga invånare i Sverige skulle tillhöra kyrkan. Inga andra läror än den rätta, det vill säga den lutheranska, tolererades av överheten.²⁰

Under 1600-talet recipierades bokstavsinspirationsläran i Sverige. Läran menade att allt som stod i bibeln var lika viktigt och direkt befallt av Gud. Både gamla och nya testamentet kom därför att påverka lagstiftningen i hög grad.²¹ Enhetlighet i religionen lagfästes i 1 § i 1634 års regeringsform och 1 § 1 kap. 1686 års kyrkolag.²²

1700-talet var upplysningens tid i Europa. Upplysarna propagerade för sekularisering och utökad religionsfrihet. De opponerade sig mot kyrkans auktoritet.²³

I Sverige förbjöds religiösa sammankomster som inte sanktionerades av kyrkan genom konventikelplakatet 1726, vilket upphävdes 1858. Gustav III utfärdade toleransediktet 1781 och judereglementet 1782, vilka gav kristna och

¹⁹ Inger s. 12–13 och Svenska Akademiens ordbok 'domstol'.

²⁰ Inger s. 86 och Svenska kyrkan 'Svenska kyrkan som evangelisk-luthersk kyrka'.

²¹ Inger s. 87.

²² SOU 1964:13 s. 8.

²³ Nationalencyklopedin 'upplysningen'.

judiska utländska medborgare rätt till viss religionsfrihet. Dissenterlagarna från 1860 och 1873 utökade religionsfriheten även för svenska medborgare. Lagarna möjliggjorde bland annat utträde ur svenska kyrkan under förutsättning att man gick med i ett annat av staten godkänt förbund.²⁴

Under 1800-talets mitt och senare hälft bildades flera frikyrkosamfund i Sverige, även om flera av dess frikyrkor inte erkändes. Antalet ateister ökade även under denna tid. Sverige fick en större religiös mångfald under senare delen av 1800-talet och fortsatte så under 1900-talet.²⁵

Först 1951 lagstiftades full religionsfrihet i Sverige. Religionsfrihetslagen (1951:680) möjliggjorde utträde ur svenska kyrkan utan att behöva ansluta sig till en annan religiös gemenskap. Lagen utkom efter antagandet av FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna 1948 samt undertecknandet av Europakonventionen 1950.²⁶

Svenska kyrkan separerade från staten 2000 vilket innebar att kyrkan upphörde som statskyrka.²⁷

3.2 Finland

Den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland bildades ur den svensk-lutherska kyrkan 1809 när Finland blev en del av Ryska kejsardömet.²⁸ År 1869 stiftades en kyrkolag som gav den evangelisk-lutherska kyrkan en omfattande självbestämmanderätt gentemot staten. Detta innebar att kyrkan upphörde som statskyrka. Därefter har kyrkan succesivt gått mot en total separation från staten.²⁹

Dissenterlagen från 1889 möjliggjorde utträde ur den evangelisk-lutherska kyrkan till ett annat protestantiskt trossamfund. År 1906 blev det möjligt att

²⁴ SOU 1949:20 s. 3—4.

²⁵ SOU 1949:20 s. 5.

²⁶ SOU 1969:38 s. 79.

²⁷ Jänträ-Jareborg s. 654.

²⁸ Förvaltningshistorisk ordbok 'Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland'.

²⁹ Kotiranta s. 275–277.

gå ur den ortodoxa kyrkan.³⁰ Full religionsfrihet föreskrevs i Finlands självständighetsförklaring från 1917 och i 1919 års regeringsform (94/1919). I religionsfrihetslagen från 1922 (267/1922) fastställdes detaljerade bestämmelser om religionsfrihet.³¹

Den evangelisk-lutherska och den ortodoxa kyrkan är inte statskyrkor men har ett speciellt förhållande till staten. Andra trossamfund behöver registrera sig med hänvisning till religionsfrihetslagen, medan den evangelisk-lutherska och den ortodoxa kyrkans status är reglerade i egna föreskrifter. Kyrkorna brukar även kallas folkkyrkor. Termen folkkyrka beskriver kyrkans historiska betydelse och dess särskilda förhållande till landets medborgare.³²

³⁰ Uppslagsverket 'kyrkliga förhållanden'.

³¹ Kotiranta s. 297.

³² Kotiranta s. 277—279.

4 Svensk rätt om hädelse

4.1 1500 till 1700-talet

Första gången som hädelse straffades i värdsilig lag i Sverige var efter att landet blev protestantiskt, i Erik XIV:s patent om högmålssaker 1563.³³ Högmålssaker betydde grova brott och förordningen återspeglade den starka religiösa övertygelsen som rådde i landet.³⁴

Under 1500- och 1600-talen hade kristendomen en betydande inverkan på straffrätten. Övertygelsen var nämligen att Gud hade befallt allt som stod i Bibeln, vilken betraktades som en lagbok. Man trodde att Gud skulle straffa landet om inte överheten straffade de onda som bröt mot Guds befallning.³⁵ Hädelse ansågs vara ett angrepp mot Gud, det högsta väsendet. Det föreskrevs därför dödsstraff för brottet.³⁶

Bokstavstolkningen av bibeln speglades vidare i Karl XI:s stadfästelse av landslagen 1608. I stadfästelsen går att läsa: ”I lika måtto vill vi också, att man i högmåls och andra sådana grova saker, som är [...] Gudslastande [...], rättar sig efter Guds lag, som i den heliga skrift är författad och här efter skall varda införd.” Karl XI bifogade även ett utdrag ur Moseböckerna till landslagen, som kallas 1608 års appendix. På så sätt fick mosaisk rätt, det vill säga Mose lag, starkt inflytande i svensk rätt.³⁷ I appendixet stadgades att hädelse, som då kallades gudsförsmädelse, skulle straffas med döden.³⁸ Religionsstadgan från 1655 utvidgade brottsdefinitionen så att brottet inte endast omfattade gärningar som var hänfulla till sin yttre form, utan även inkluderade varje gärning som var avsedd att för andra nedsätta det religiösa föremålet i fråga.³⁹

³³ SOU 1969:38 s. 33.

³⁴ Inger s. 146.

³⁵ Inger s. 145–146.

³⁶ Stjernberg s. 1.

³⁷ Inger s. 146.

³⁸ Häthén & Nilsén s. 55.

³⁹ Stjernberg s. 3.

Straffrätten i 1734 års lag var, liksom tidigare straffrätt, starkt påverkad av mosaisk rätt.⁴⁰ Hädelselagstiftningen var även ett sätt att upprätthålla statskyrkans tro och makt, eftersom statskyrkan understödde den statliga ordningen.⁴¹ Hädelse reglerades i 1 kap. 1 § missgärningsbalken. Bestämmelsen stadgade att det var otillåtet att med ord eller skrifter lasta och smäda Gud, hans heliga ord och sakramenten. Lagen skiljde på uppsåtlig och obetänksam hädelse. Uppsåtligt brott gav dödsstraff medan obetänksamt brott gav böter, förutsatt att den skyldige även ångrade sig. Vidare skulle gärningen vara smädlig till sin yttre form.⁴²

4.2 1864 års strafflag

I kriminallagsförslaget från 1832 föreslogs avskaffande av dödsstraff för hädelse. Det förekom ett nytt synsätt på brottet jämfört med mosaisk rätt, då hädelse i förslaget klassificerades som ett fridsbrott i stället för religionsbrott. Kommittén skrev att hädelse i äldre lagar betraktades som ett brott direkt mot Gud, men att hädande av Gud inte längre kunde underkastas mänsklig straffrätt. I stället skulle lagen skydda troendes frid, så att de slapp kränkning av den religiösa känslan.⁴³ Kriminallagsförslaget antogs aldrig eftersom det utsattes för mycket konservativ kritik då det ansågs vara för radikalt.⁴⁴

År 1864 antogs en ny strafflag. Där kvarstod hädelse som ett religionsbrott. Bestämmelsen fanns i 7 kap. 1 § och bestod av hädelse mot Gud samt lastande eller gäckande av Guds heliga ord eller sakramenten. Straffet var straffarbete i högst två år. Om brottet skedde av obetänksamhet eller lättsinnighet var straffet fängelse i högst sex månader eller böter.⁴⁵

Syftet med regleringen var att skydda den religiösa känslan i samhället samt att skydda andra från religiösa kränkningar och den förargelse det kunde leda

⁴⁰ Modéer s. 98.

⁴¹ Forsman s. 689–690.

⁴² Stjernberg s. 4–5.

⁴³ Stjernberg s. 9.

⁴⁴ Häthén s. 206.

⁴⁵ Stjernberg s. 6–7.

till.⁴⁶ Gärningen, att häda Gud, skiljde sig från tidigare regleringar som föreskrev smädande genom att hädelsen skulle ha skett i en särskilt kränkande form. Att enbart förneka Guds existens var därmed till skillnad från tidigare rätt inte straffbart. Gäcka innebar ett krav på att uttrycket skulle ha skett på ett förlöjligande sätt, och lasta betydde att det, när uttrycket inte hade skett på ett förlöjligande sätt, ändå skulle ha skett på ett föraktfullt sätt. Gärningen kunde ske både med ord och handlingar.⁴⁷

Enbart svenska statskyrkans kristendom omfattades av paragrafen.⁴⁸ Statskyrkans troslära i sig inkluderades inte av skyddet, utan objektet var ”Gud, Guds heliga ord eller sakramenten”. Detta innebar att Gud tolkades enligt den svenska statskyrkans gudsbegrepp. Guds heliga ord motsvarade bibeln så som den svenska statskyrkan hade fastställt. Sakrament innebar de handlingar som den svenska statskyrkan ansåg som kyrkliga akter.⁴⁹

År 1887 skedde en ändring av straffbestämmelsen om hädelse. Brottet löd nu:

Var som genom att häda Gud eller genom att lasta eller gäcka Guds heliga ord eller sakramenten åstadkommer allmän förargelse straffes med fängelse i högst ett år eller böter.⁵⁰

Förutom sänkt straff lades ett krav på allmän förargelse till och stadgandet om obetänksamhet togs bort. Kravet på förargelse innebar att gärningen faktiskt skulle ha åstadkommit förargelse, vilket betydde att det varken var tillräckligt eller nödvändigt att gärningen var ägnad att väcka förargelse. Att förargelsen skulle vara allmän innebar att gärningen skulle äga rum ”med någon grad av offentlighet”. Den behövde inte äga rum på en offentlig plats, men att någon av en tillfällighet råkade höra ett samtal mellan två personer var inte tillräckligt.⁵¹

⁴⁶ Stjernberg s. 6.

⁴⁷ Stjernberg s. 7–9.

⁴⁸ Stjernberg s. 6.

⁴⁹ Stjernberg s. 9–12.

⁵⁰ Stjernberg s. 7.

⁵¹ Stjernberg s. 13–16.

Efter 1887 års lagändring krävdes uppsåt för att fällas för brottet, vilket innebar att obetänksamhet inte längre räckte. Uppsåtet skulle täcka det faktum att gärningsmannen ville ge ett förlöjligande eller föraktfullt uttryck åt sin åsikt gentemot föremålet i fråga, att han visste att föremålet var sådant som åsyftades i lagen samt att uttrycket var ägnat att nedsätta föremålet i andras ögon.⁵²

4.3 Brott mot trosfrid år 1949

1949 ersattes bestämmelsen om hädelse med brott mot trosfrid i 11 kap. 8 § strafflagen under rubriken brott mot allmän ordning. Hela kap. 7 om religionsbrott upphävdes. Bestämmelsen om brott mot trosfrid löd:

Den som offentligen skymfar sådant som av kyrkan eller erkänt trossamfund hålles heligt, dömes för brott mot trosfrid till böter eller fängelse.⁵³

Straffrättskommittén ansåg att straffbestämmelsen skulle värna alla erkända religionssamfund i Sverige och inte enbart statskyrkan. Regeringen instämde, men hade, till skillnad från kommittén, med omnämmandet av kyrkan i sitt förslag. Den motiverade detta med att det i första hand var svenska kyrkan som avsågs i bestämmelsen.⁵⁴ Brottsobjektet var sådant som trossamfund håller heligt. I detta inkluderades Gud och andra religiösa föremål och förfaranden.⁵⁵

Straffrättskommittén föreslog att bestämmelsen skulle innefatta offentligt hånande eller skymfande, men regeringen ansåg att hånande inte skulle inkluderas. Offentligt skymfande innebar ett krav på grovt kränkande form och omfattade inte saklig kritik. Regeringen menade att det fanns en risk att bestämmelsen tolkades som att kritik genom ironi omfattades om hånar fanns med i lydelsen.⁵⁶

⁵² Stjernberg s. 20.

⁵³ SOU 1969:38 s. 35.

⁵⁴ Kungl. Maj:ts proposition nr 80 s. 204 och SOU 1969:38 s. 36.

⁵⁵ SOU 1944:69 s. 230 och SOU 1969:38 s. 35.

⁵⁶ Kungl. Maj:ts proposition nr 80 s. 204.

Kravet på offentlighet bestod efter ändringen till brott mot trosfrid, och skulle tolkas på samma sätt som tidigare. Något krav på allmän förargelse fanns dock inte kvar. Bestämmelsen omfattade varje offentlig skymf, oberoende av om det faktiskt hade kränkt någons religiösa känslor eller inte. Gärningsmannens uppsåt skulle täcka att han vid uttalandet var medveten om att handlingen var stötande för andra människors religiösa känsla.⁵⁷

Efter religionsfrihetslagens ikraftträdande 1951 sker inte erkännande av trossamfund, varför bestämmelsen då bytte lydelse till ”... svenska kyrkan eller annat här i riket verksamt trossamfund...”.⁵⁸ 1965 byttes strafflagen ut mot brottsbalken (1962:700), där brott mot trosfrid hamnade i 16 kap. 9 §, fortfarande under rubriken brott mot allmän ordning.⁵⁹

4.4 Upphävandet av brott mot trosfrid år 1970

En straffrättskommitté hade 1969 i uppdrag att besvara frågan om bestämmelserna utanför trosfridsparagrafen räckte för att garantera religionsfriheten. Den ansåg att trosfridsparagrafen skulle finnas kvar, med vissa ändringar. Som skydd för religionsfriheten lyfte kommittén fram 16 § i 1809 års regeringsform och religionsfrihetslagen som angav att staten inte får lägga hinder för en fri religionsutövning. Den framhöll att en individs reella religionsfrihet även kan påverkas av andra personer och grupper än staten, exempelvis genom skymfande av det som en religiös person håller heligt. Därför skyddades religionsfriheten även genom bestämmelser i 16 kap, däribland straffbudet om störande av förrättning eller av allmän sammankomst, hets mot folkgrupp, brott mot trosfrid och förargelseväckande beteende. Enligt kommittén hade allmänheten på senare tid blivit avsevärt mer tolerant och öppen för samhällsdiskussioner samt oliktankande. Om risken för intolerans mot oliktankande var liten utgjorde trosfridsparagrafen en onödig inskränkning av yttrandefriheten, ansåg kommittén. Den kom dock fram till att risken inte var tillräckligt liten för att avskaffa paragrafen, utan menade att bestämmelsen behövdes för att säkerställa människors religionsfrihet. Däremot ansåg kommittén att

⁵⁷ SOU 1969:38 s. 36.

⁵⁸ SOU 1969:38 s. 35.

⁵⁹ Inger s. 374 och SOU 1969:38 s. 35.

svenska kyrkan inte längre skulle ha någon särställning och att skyddet skulle ansluta sig till den enskildes trosuppfattning i stället för trossamfund. Ett nytt rekvisit skulle inkluderas, vilket var att skymfandet skulle strida mot rätten till religionsfrihet.⁶⁰

Två av kommitténs ledamöter avvek från majoritetens ståndpunkt och argumenterade för att trosfridsparagrafen skulle upphävas. Reservanterna fann inga skäl till att genom straffbestämmelser skydda människors känsla för metafysiska idéer, och ansåg att eventuella skäl i vart fall inte var tillräckligt starka för att begränsa tryck- och yttrandefriheten. De jämförde irritation över religiösa åsikter med irritation över andra avvikande åsikter, och betonade att det senare inte var anledning till att begränsa tryck- och yttrandefriheten. Därför bör inte heller irritation över avvikande religiösa åsikter vara det, menade de.⁶¹

I likhet med kommittén betonade departementschefen i regeringens proposition vikten av rätten till religionsfrihet och faktumet att det är en mänsklig rättighet. Samtidigt underströk han vikten av en fri och öppen debatt i dagens samhälle, något som förutsätter omfattande tryck- och yttrandefrihet, vilket liksom religionsfriheten är en grundläggande fri- och rättighet. Inskränkningar i dessa rättigheter bör enligt honom endast göras om det oundvikligen krävs med hänsyn till motstående allmänna eller enskilda intressen. När propositionen skrevs fanns det i en annan proposition förslag om utvidgning av bestämmelsen om hets mot folkgrupp och en ny straffbestämmelse om olaga diskriminering. Departementschefen ansåg att både den befintliga och den nya föreslagna lagstiftningen tillhandahöll tillräckligt skydd mot att medborgarnas känsla för religiösa värden kränks genom otillbörliga förfaranden. Därför menade han att den inskränkning av yttrande- och tryckfriheten som trosfridsparagrafen utgjorde inte längre var berättigad.⁶² Riksdagen röstade igenom regeringens förslag 1970 och bestämmelsen upphävdes (SFS 1970:225).

⁶⁰ SOU 1969:38 s. 79–84.

⁶¹ SOU 1969:38 s. 87–88.

⁶² Kungl. Maj:ts proposition nr 125 s. 63–66.

5 Finsk rätt om hädelse

5.1 1889 års strafflag

Efter att Finland fick befogenhet att lagstifta själva antogs 1889 års strafflag (19.12.1889/39) som den första finska strafflagen.⁶³ Kapitel 10 hade rubriken om religionsbrott och 1 § handlade om hädelse mot Gud och löd:

Var som offentligen hädar Gud straffas med tukthus i högst fyra år eller fängelse. Sker det av obetänksamhet eller i hastighet vare straffet böter eller fängelse i högst sex månader.

2 § handlade om gäckeri med religiösa föremål:

Gör någon offentligen gäckeri med Guds heliga ord, eller med något i Finland erkänt, tillåtet eller tålt religionssamfunds lära, sakrament eller kyrkliga bruk, straffes med fängelse i högst sex månader eller böter ej över tvåhundra mark.⁶⁴

Hädelse innefattar generellt ett hädande av Gud, hans heliga ord eller sakramenten. I strafflagen hade hädelse en snävare innebörd. Den omfattade enbart ett uppsåtligt nedsättande, hån eller förakt av Gud själv. Hur Gud skulle tolkas var något oklart. Enligt professorn Jaakko Forsman bör det ha tolkats enligt landets erkända trosbekännelser. Dessa var den evangelisk-lutherska kyrkan, den grekisk-katolska kyrkan och andra protestantiska samfund än den evangelisk-lutherska.⁶⁵

För straffbarhet krävdes att hädelsen utfördes offentligt, vilket innebar att handlingen kunde iakttas av en mängd personer. Om exempelvis handlingen inträffade i en lokal som var avsedd för en bestämd, mindre krets av människor var hädelseparagrafen inte tillämplig.⁶⁶

⁶³ Nelson s. 805.

⁶⁴ Strafflagen för Storfurstendömet Finland af den 19 december 1889 s. 30.

⁶⁵ Forsman s. 706–708 och 711.

⁶⁶ Forsman s. 708.

Hädelse kunde ske av obetänksamhet eller av hastighet, och då var straffet betydligt lägre än vid uppsåt. Skillnaden var att man vid uppsåt begick handlingen med dess följder i åtanke, det vill säga med en avsikt att håna eller nedsätta. Uppdelningen av uppsåt och obetänksamhet var en kompromiss mellan två läger i strafflagsutskottet. I den kejserliga propositionen var straffet för hädelse högst två år i fängelse eller tukthus, vilket var en strängare form av frihetsstraff⁶⁷, eller böter över 50 mark. Några medlemmar anslöt sig till den gamla uppfattningen att brottet utgjorde en kränkning av det högsta väsendet, varför brottet var särskilt grovt. Flera ansåg i stället att straffbarheten motiverades av den kränkning av religiösa känslor som hädelse kunde ge upphov till, vilket inte fordrade ett lika strängt straff.⁶⁸

Gäckeri i 2 § inbegrep att håna något som skulle högaktas. Guds heliga ord motsvarade bibeln. Bestämmelsen skilde på de olika religionssamfundet. De erkända trosbekännelserna har redovisats för ovan. De tillåtna bör enligt professor Jaakko Forsman ha tolkats som den romerska-katolska och judiska läran. De tålda läror bör ha förståtts som de trosbekännelser som inte hindrades från fri religionsutövning så länge deras lära inte stred mot Finlands religiösa och sedliga ordning, men som det inte fanns några författningar om.⁶⁹

Bestämmelsernas skyddsobjekt var omtvistat vid lagens tillkomst. Förarbetena visade att syftet med straffstadgandena var att skydda människors religiösa känslor. Lagen visade emellertid fortfarande spår av uppfattningen att hädelse riktade sig mot Gud, samt att det var straffrättens uppgift att skydda den rätta tron från irrläror. Bestämmelserna grundade sig även på uppfattningen att religionen var en hörnsten i samhällsordningen, och ett av syftena med stadgandena var därför att kriminalisera gärningar som undergrävde den allmänna religiositeten.⁷⁰

5.2 Brott mot trosfrid år 1970

⁶⁷ Nationalencyklopedin 'tukthus'.

⁶⁸ Forsman s. 708–710.

⁶⁹ Forsman s. 711–713.

⁷⁰ RP 6/1997 s. 126.

År 1970 utfärdade regeringen en proposition till riksdagen om ändring av bestämmelserna om religionsbrotten i SL. Detta grundade sig i att stadgandena betraktades som föråldrade.⁷¹ Propositionens förslag och resultat såg olika ut. Det första löd:

Den som offentligen på grovt sätt smäddar eller skymfar, vad inom i Finland verksamt trossamfund hålles heligt, dömes för *brott mot trosfrid* till böter eller till fängelse i högst sex månader.⁷²

För att bättre motsvara religionsbrottens kännetecken och tydligare markera skyddsobjektet föreslog regeringen en ändring av rubriken för kapitel 10 från religionsbrott till brott mot trosfrid.⁷³ Skyddsobjekten var enligt regeringen människors religiösa övertygelse och känslor, samt upprätthållandet av trosfriden i samhället.⁷⁴

Regeringen betonade religionsfriheten, vilken enligt regeringen krävde ömsesidig tolerans och respekt för annans övertygelse. Detta medförde att en individ inte skulle behöva tolerera offentligt hån av sin religiösa övertygelse. Religionsfriheten innefattade således ett krav på trosfridens tryggnad, vilket motiverade straffbestämmelserna.⁷⁵

Heligt skulle tolkas som saker som troende höll i stor vördnad. Det omfattade Gud, Guds heliga ord samt objekt för den religiösa känslan och religiösa ceremonier kopplade till helighet. Bedömningen av vad som ansågs vara heligt skulle göras i överensstämmelse med uppfattningen bland medlemmarna inom det aktuella trossamfundet. Saklig kritik av ett trossamfund omfattades inte av förslaget. För straffbarhet krävdes att man uttryckte en åsikt om objektet som skulle sätta ned dess värde i en annan persons ögon. Förslaget innehöll även ett krav på grovt kränkande. Vidare skulle kränkningen ske offentligen, vilket innebar att den åtminstone skulle utföras under förhållanden

⁷¹ RP 51/1970 s. 1–2.

⁷² RP 51/1970 s. 4.

⁷³ RP 51/1970 s. 2.

⁷⁴ RP 6/1997 s. 126.

⁷⁵ RP 51/1970 s. 2.

där den kunde iakttagas av en till antal och sammansättning obestämd grupp.⁷⁶

I propositionens förslag saknades ett stadgande om hädelse. Regeringen motiverade sitt beslut genom att påpeka att hädelsebrottet, enligt den då gällande paragrafen, uppfyllde de kriterier som fanns för brott mot trosfrid enligt lagförslaget. Det föreslagna straffet, bestående av böter eller fängelse i högst sex månader, bedömdes överensstämma med den samtida syn på vilket straff brottet krävde.⁷⁷

I sitt betänkande strök lagutskottet formuleringen om att smädandet eller skymfandet skulle ske på ett grovt sätt. Det motiverade detta genom att påpeka att ett inkluderande av rekvisitet hade kunnat ge en felaktig bild av behovet och betydelsen av skydd för de religiösa känslorna. Utan rekvisitet överensstämde förslaget nästan fullständigt med motsvarande nordiska bestämmelser.⁷⁸

Lagutskottet diskuterade också möjligheten att i framtiden inkludera straffstadgandena om brott mot trosfrid i kapitlet om brott mot allmän ordning. Det tog bland annat upp Sverige som exempel. För att möjliggöra inkluderingen av bestämmelserna i kapitlet om brott mot allmän ordning framöver förespråkade utskottet en anpassning av stadgandena för att göra dem mindre stränga, i likhet med regeringens förslag. Liksom regeringen ansåg utskottet även att omnämmandet av Gud skulle tas bort från lydelsen. Det betonade att stadgandets syfte var att skydda människors religiösa känslor, samt att auktoritativa teologer ansåg att Gud inte var i behov av skydd i världslig lag.⁷⁹

Flera reservanter i utskottet menade att ett utelämnande av Gud inte var godtagbart, och förordade även högre straff. Ett par ansåg även att ett skydd för

⁷⁶ RP 51/1970 s. 2.

⁷⁷ RP 51/1970 s. 3.

⁷⁸ LaUB 9/1970 s. 2.

⁷⁹ LaUB 9/1970 s. 1–2.

konfessionslösa, det vill säga personer som inte bekänner sig till någon religion, bör finnas med i bestämmelsen.⁸⁰ Efter behandling av lagutskottets betänkande och en lagmotion presenterade stora utskottet ett förslag där brott mot trosfrid delades upp i två paragrafer. Riksdagen röstade igenom förslaget. 10 kap. 1 och 2 §§ strafflagen löd nu:

1 §: Den som offentligen hädar Gud, skall dömas för *hädelse av gud* till böter eller till fängelse i högst två år.

2 §: Den som offentligen smädar eller skymfar, vad inom i Finland verksamt trossamfund i övrigt hålles heligt, skall dömas för *brott mot trosfrid* till böter eller till fängelse i högst ett år.⁸¹

5.3 Lagändring av brott mot trosfrid år 1998

Sin nuvarande lydelse fick trosfridsparagrafen genom en lagändring 1998. Regeringen föreslog i sin proposition att kapitlet om brott mot trosfrid skulle upphävas och att bestämmelserna skulle flyttas till kap 17 om brott mot allmän ordning. Trosfriden och religionsfriheten ansågs höra till den samhällsfred som skyddades under allmän ordning.⁸² I förslaget tillfogades störande av religionsutövning och religiösa ceremonier, vilket tidigare hade reglerats i en separat bestämmelse.⁸³ Förslaget fanns i 17 kap. 10 § och löd:⁸⁴

Den som 1) i kränkande syfte offentligen smädar eller skymfar något som hålls heligt inom en kyrka eller ett trossamfund som avses i religionsfrihetslagen (267/22) (...) skall för brott mot trosfrid dömas till böter eller fängelse i högst tre månader.

Enligt förslaget skulle stadgandet om hädelse av Gud tas bort. Regeringen ansåg att Gud inte var i behov av straffrättsligt skydd och att bestämmelsen

⁸⁰ LaUB 9/1970 s. 3–6.

⁸¹ StoUB 107/1970.

⁸² RP 6/1997 s. 127.

⁸³ Eftersom uppsatsens fokus är hädelse kommer denna del inte behandlas.

⁸⁴ RP 6/1997 s. 212.

därmed kunde ge upphov till missförstånd. Den menade att det fanns en risk att religiösa extremister skulle utnyttja strafflagen för att begränsa samhällsdebatten.⁸⁵

Heligt och offentligen skulle tolkas som tidigare. Det krävdes fortfarande ett kränkande syfte för att bestämmelsen skulle tillämpas. Trossamfund som avses i religionsfrihetslagen betydde registrerade religiösa samfund, det vill säga inte icke-organiserade religiösa grupper eller samfund enbart verkamma i andra länder.⁸⁶ I förslaget sänktes maxstraffet från två års fängelse till tre månaders fängelse. Regeringen framhöll att den stränga straffskalan hade sitt ursprung i andra samhällliga förhållanden än de som rådde 1998.⁸⁷

I sitt ställningstagande härledde grundlagsutskottet bestämmelsen till individens religionsfrihet och redogjorde för hur den uppfyllde kriterierna för inskränkningar av yttrandefriheten enligt finsk rätt.⁸⁸

I sitt betänkande höll lagutskottet med om att utesluta Gud från ordalydelsen, motiverat av att strafflagen inte bör innehålla element som tillhör en specifik religiös övertygelse. Den enda ändringen lagutskottet gjorde i sitt förslag var att höja maxstraffet till sex månaders fängelse, eftersom det ansåg att den markanta strafflindringen var omotiverad.⁸⁹

Flera reservanter motsatte sig ett utelämnande av hädelse mot Gud. Motiveringarna inkluderade hänvisningar till Finlands kultur, värderingar och historia, ett påstående om att Finlands folk behöver Guds skydd samt orsaker direkt härledda ur bibeln.⁹⁰

Den lag som riksdagen antog skiljde sig från både regeringens och lagutskottets förslag. Lydelsen i 17 kap. 10 § strafflagen som riksdagen röstade igenom och som är gällande rätt lyder:

⁸⁵ RP 6/1997 s. 127.

⁸⁶ RP 6/1997 s. 127—128.

⁸⁷ RP 6/1997 s. 104.

⁸⁸ LaUB 3/1998 s. 67–68.

⁸⁹ LaUB 3/1998 s. 15–16.

⁹⁰ LaUB 3/1998 s. 46, 54 och 63.

Den som 1) offentligt hädar Gud eller i kränkande syfte offentligen smädar eller skymfar något som annars hålls heligt inom en kyrka eller ett trossamfund som avses i religionsfrihetslagen (267/1922) (...) skall för *brott mot trosfrid* dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.⁹¹

⁹¹ RSv 60/1998 s. 9.

6 Analys

6.1 Utvecklingen av hädelselagstiftningen

6.1.1 Sverige

När protestantismen infördes i Sverige på 1500-talet försvann den kanoniska, det vill säga den inomkyrkliga, rätten. En strikt tolkning av bibeln blev i stället inspiration till den världsliga lagstiftningen. Bokstavsinspirationsläran och enhetligheten i religionen ledde till att hädelselagstiftningen hämtades nästintill direkt från bibeln.

Trots upplysningen på 1700-talet, en period präglad av motstånd mot religiös auktoritet, behöll 1734 års lag ett starkt inflytande från mosaisk rätt, då lagen fortfarande föreskrev dödsstraff för hädelse. I enlighet med upplysningens anda blev bestämmelsen ändå mindre sträng. Vid obetänksamhet, trots krav på ånger, var straffet betydligt lägre, i form av böter. Detta tillskott i lagtexten bör ses som en mildrande åtgärd, då det antyder att tidigare lagstiftning inte hade skilt mellan avsiktlig handling och oavsiktlig obetänksamhet. Lagen blev även mindre sträng genom att hädelsen nu behövde vara smädande till sin yttre form för att vara straffbar, i kontrast till 1655 års religionsstadga.

Den stora förändringen av hädelsebestämmelsen i 1864 års strafflag jämfört med 1734 års lag, i form av ett sänkt maxstraff från dödsstraff till två års straffarbete samt ett krav på kränkande form, visar hur föråldrad bestämmelsen från 1734 års lag var på 1800-talet. Även mellan 1864 och 1887 blev hädelsebestämmelsen betydligt mindre sträng. Straffet sänktes, ett krav på allmän förargelse lades till och man kunde inte längre straffas vid obetänksamhet. Detta tyder på att den ökade sekulariseringen och mångfalden i religionen på slutet av 1800-talet fick genomslag i lagstiftningen.

Skyddsobjektet har i stort sett dikterat lagstiftningen. På 1600- och 1700-talet var skyddsobjektet Gud. Detta förändrades totalt 1864 då skyddsobjektet ändrades till människors frid och religiösa känslor. Utvecklingen fortsatte 1949 när brottet ändrade namn till brott mot trosfrid samt lades under rubriken

brott mot allmän ordning. Denna utveckling i namn och placering visar förändringen av skyddsobjektet över tid, från gudsförmädelse till hädelse till brott mot trosfrid, samt från religionsbrott till brott mot allmän ordning.

Graden av religionsfrihet har givetvis påverkat lagstiftningen. Längre tolererades inga andra trosläror än svenska kyrkans, varför ett av lagstiftningens syften var att hindra människor från att uttrycka åsikter som inte var i linje med läran. Trots att religionsfriheten utökades fram till 1864 och 1887 tolkades hädelsebestämmelsen enligt svenska kyrkans kristendom. Avsaknaden av full religionsfrihet reflekterades således i bestämmelsen. När väl bestämmelsen ändrades 1949 hade religionsfriheten och mänskliga rättigheter utvecklats avsevärt, med hänsyn till FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna samt Europakonventionen och religionsfrihetslagen som antogs strax därefter. Nu skulle straffbestämmelsen värna alla erkända religiösa samfund. Syftet med lagstiftningen härleddes till att skydda människors religionsfrihet. Jag skulle således påstå att syftet med lagstiftningen gick från ett syfte till det rakt motsatta, från att upprätthålla en strikt religiös auktoritet till att upprätthålla religionsfrihet.

I takt med att religionsfriheten stärktes gjorde också övriga fri- och rättigheter det. Därmed ställde lagstiftarna 1970 religionsfriheten, som bestämmelsen om brott mot trosfrid ansågs skydda, mot yttrandefriheten. Yttrandefriheten betraktades som så viktig att inskränkningen av densamma som trosfridparagrafen utgjorde inte var tillräckligt nödvändig. Det, tillsammans med sekularisering och ökad tolerans för oliktankande i samhället, motiverade ett upphävande av paragrafen om brott mot trosfrid.

Sammanfattningsvis har Sveriges hädelselagstiftning genomgått betydande förändringar från att ursprungligen skydda religiösa auktoriteter till att senare fokusera på att värna om religionsfrihet och religiösa känslor. Under 1800- och 1900-talet anpassades lagen till att återspegla ökad sekularisering och tolerans. Avskaffandet av paragrafen om brott mot trosfrid 1970 markerar slutet

på denna utveckling, symboliserande en övergång från stränga religiösa normer till en mer tolerant och mångfacetterad syn på yttrandefrihet och religionsfrihet i Sverige.

6.1.2 Finland

En viktig utgångspunkt vid analysen av utvecklingen av Finlands hädelaselagstiftning är att utvecklingen av den svenska lagstiftningen fram till 1809 var densamma i Finland och att landet kunde lagstifta självt först på 1860-talet. Utgångspunkten för det finska lagstiftningsarbetet efter 1860 var därmed 1734 års lag.

När Finlands nya strafflag stiftades 1889 hade samhället blivit betydligt mer tolerant sedan 1734. Detta, tillsammans med att Finland nu kunde lagstifta självständigt, gjorde att bestämmelsen blev betydligt mindre sträng, speciellt straffet. För straffbarhet fanns, till skillnad från tidigare, ett krav på offentlighet samt ett särskilt uppsåt med avsikt att håna, med undantag vid obetänksamhet.

Finland valde att skilja mellan hädelse mot själva Gud och gäckeri gentemot andra religiösa föremål. Vid uppsåtlig hädelse mot Gud var maxstraffet betydligt högre, fyra års tukthus eller fängelse jämfört med sex månaders fängelse eller böter vid gäckeri. Uppdelningen visar hur allvarligt man såg på brottet när det riktades mot Gud. Att häda religionen i övrigt särskildes tydligt från Gudshädelse.

Vid hädelse mot Gud var dessutom obetänksamhet straffbart. Straffet var då lika strängt som vid gäckeri, där obetänksamhet inte var straffbart. Denna utformning var resultatet av en kompromiss bland lagstiftare som återspeglar det ålderdomliga och religiösa synsättet som fortfarande präglade synen på brottet.

Även om det i lagförarbetena 1889 stod att skyddsobjektet var människors religiösa känslor visar ordalydelsen samt de lagstiftare som fortfarande ansåg att brottet riktade sig mot det högsta väsendet att lagstiftarnas syn fick relativt

starkt inflytande på lagstiftningen. Lagändringen 1970, som innebar att brottet övergick från att klassificeras som ett religionsbrott till att ligga under rubriken brott mot trosfrid, visar hur den modernare synen på brottet som ett brott mot människors religiösa känslor fick större inflytande. Att stadgandet om obetänksamhet togs bort visar också på detta. Ändå fanns hädande av Gud kvar som en särskild bestämmelse med ett strängare straff än brott mot trosfrid. Den förlegade synen på brottet med ursprung i mosaisk rätt hade därmed fortfarande inflytande i finsk rätt 1970.

I lagändringen 1998 fortsatte utvecklingen mot en syn på brottet som avvek från den som grundade sig i religiös övertygelse, då bestämmelsen lades in under brott mot allmän ordning. Hädelse mot Gud och annat smädande mot religiösa föremål fördes dessutom in i samma paragraf och fick samma straff. Det faktum att hädande av Gud fortfarande särskiljs från kränkning av andra religiösa föremål tyder dock på att synen på hädelse som ett brott mot Gud än idag finns kvar i den finska lagstiftningen.

Även om bestämmelserna från 1889 var ålderdomliga skyddade de en stor del av religionssamfunden i Finland. Fastän spår fanns kvar från uppfattningen att straffrätten skulle skydda den rätta tron från irrläror, syns det att bestämmelserna stiftades i en tid där religionsfriheten stärktes. Vid 1970 års lagändring hade lång tid förflutit sedan Finland fick full religionsfrihet. Skyddet omfattade således naturligtvis alla verksamma trossamfund i Finland. Bestämmelserna kopplades nu direkt till religionsfriheten och betraktades som nödvändiga skydd för densamma.

Vid alla tre lagändringar som har skett i Finland har regeringen lagt fram liberalare förslag än resultatet. Konsekvent genom historien har utskotten och riksdagen varit betydligt mer konservativa och religiöst övertygade än regeringen. På grund av motståndet från riksdagen har hädelselagstiftningen inte genomgått så omfattande förändringar från 1889 fram till idag som man skulle kunna tro, särskilt med hänsyn till att hädande av Gud fortfarande finns kvar i paragrafens ordalydelse.

6.2 Skillnader mellan Sverige och Finland

Efter att lång tid hade passerat sedan 1734 års lag antogs förändrades logiskt hädelselagstiftningen avsevärt i Sveriges och Finlands nya strafflagar från andra hälften av 1800-talet, speciellt det föreskrivna straffet som tidigare var dödsstraff. Skyddsobjektet hade till stor del skiftat i båda länderna. I Finland hade dock den ålderdomliga, religiösa uppfattningen inflytande i lagstiftningen, vilket inte syntes på samma sätt i den svenska lagstiftningen. Hädelse mot Gud fanns med i ordalydelsen i 1864 års strafflag, men samma straff föreskrevs för all slags hädelse, i motsats till den finska lagstiftningen.

Den finländska fokuseringen på hädelse mot själva Gud utgör en betydande skillnad jämfört med det svenska lagstiftningsarbetet. Medan Sverige tog bort Gud från straffbestämmelsens ordalydelse 1949 hade den finska strafflagen enligt 1970 års lagändring fortfarande en särskild paragraf med ett strängare straff för just hädelse mot Gud. Detta inträffade samtidigt som Sverige upphävde bestämmelsen om brott mot trosfrid, vilket jag anser illustrerar skillnaden i synen på hädelse mellan Sverige och Finland.

Det är tydligt att synen på hädelse som ett brott mot det högsta väsendet har stannat kvar i Finland betydligt längre än i Sverige. För mig framstår det som häpnadsväckande att teologiska argument fick inflytande i Finlands lagändring 1998, när ”hädar Gud” fick plats i bestämmelsen trots motstånd från regeringen. Sverige förefaller enligt mig i denna bemärkelse som betydligt mer tolerant för oliktankande och icke-religiösa.

Finlands strängare syn på hädelse syns också i en jämförelse mellan straffen. Enligt 1887 års lagändring i Sverige var maxstraffet för hädelse ett år, medan det i Finland 1970 föreskrevs max två års fängelse för hädande av Gud och ett år för övrigt smädande. År 1970 var således straffet strängare i Finland än vad det hade varit i Sverige 83 år tidigare, trots omfattande samhällsutveckling, utökning av fri- och rättigheter samt sekularisering.

Ytterligare en skillnad är att obetänksamhet togs bort ur hädelseparagrafen i Finland först 1970, medan det gjordes i Sverige 1887, det vill säga kort efter att 1864 års strafflag stiftades. Efter ett långt uppehåll i lagstiftningen mellan

1734 och 1864 uppdaterade Sverige lagstiftningen med flera ändringar redan efter 23 år. I Finland tog det 81 år innan lagstiftningen uppdaterades.

Samtidigt som Finland alltid har haft strängare hädelselagstiftning än Sverige inkluderade innan 1949 lagstiftningen betydligt fler trossamfund än vad Sveriges gjorde, som enbart inkluderade svenska kyrkans kristendom. Detta kan delvis bero på att Finland inte har haft någon statskyrka sedan 1869, medan svenska kyrkan var statskyrka till 2000.

I lagförarbetena motiverade båda länderna 1970 lagstiftningen genom hänvisning till religionsfriheten, men såg på behovet av bestämmelsen på olika sätt. När trosfridsparagrafen upphävdes beaktade de svenska lagstiftarna i högre grad samhällets ökade acceptans för oliktankande samt den inskränkning av yttrandefriheten som bestämmelsen utgjorde, medan de finska lagstiftarna enbart konstaterade att bestämmelsen var motiverad med hänsyn till religionsfriheten. År 1998 konstaterade det finska grundlagsutskottet att bestämmelsen uppfyllde kraven på yttrandefrihetsinskränkningar. Sverige har således lagt större vikt vid yttrandefriheten än vad Finland har gjort.

Den mest uppenbara skillnaden mellan ländernas hädelselagstiftningar är att brott mot trosfrid är förbjudet än idag i Finland, medan det har varit tillåtet i Sverige sedan 1970. Med konsekvenserna av koranbränningarna i Sverige i åtanke finner jag det inte troligt att Finland kommer upphäva bestämmelsen om brott mot trosfrid inom den närmaste framtiden.

7 Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

Sverige

Utredningsbetänkanden

SOU 1944:69 Straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten.

SOU 1949:20 Betänkande med förslag till religionsfrihetslag m.m.

SOU 1964:13 Religionsfrihet.

SOU 1969:38 Yttrandefrihetens gränser.

Propositioner

Kungl. Maj:ts proposition nr 80 år 1948 Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i strafflagen m. m.

Kungl. Maj:ts proposition nr 125 år 1970 Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ändring i tryckfrihetsförordningen, m.m.

Finland

Propositioner

RP 51/1970 rd Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till revision av lagstiftningen om religionsbrott och brott mot föreskrift angående kyrklig ordning.

RP 6/1997 rd Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till revidering av stadgandena om brott mot rättskipning, myndigheter och allmän ordning samt om sexualbrott.

Utskottsbetänkanden

LaUB 9/1970 rd Lagutskottets betänkande nr 9 med anledning av regeringens proposition med förslag till revision av lagstiftningen om religionsbrott och brott mot föreskrift angående kyrklig ordning.

StoUB 107/1970 rd Stora utskottets betänkande nr 107 med anledning av regeringens proposition med förslag till revision av lagstiftningen om religionsbrott och brott mot föreskrift angående kyrklig ordning.

LaUB 3/1998 rd Lagutskottets betänkande Regeringens proposition med förslag till revidering av stadgandena om brott mot rättskipning, myndigheter och allmän ordning samt om sexualbrott.

Övrigt riksdagstryck

RSv 60/1998 rd Riksdagens svar på regeringens propositioner med förslag till revidering av stadgandena om brott mot rättskipning, myndigheter och allmän ordning samt om sexualbrott och om ändring av 1 kap. 11 § strafflagen.

Övrigt

Aktuellt i Politiken, ”De som bränner på detta vis skändar yttrandefriheten”, 2023-08-23 (besökt 2023-11-22), <https://aip.nu/de-som-branner-pa-detta-vis-skandar-yttrandefriheten/>

Dahl, Amanda, ’Finländsk polis skulle inte tillåta koranbränning’, Dagens Nyheter 2023-01-30 (besökt 2023-12-20), <https://www.dn.se/sverige/finlandsk-polis-skulle-inte-tillata-koranbranning/>

Förvaltningshistorisk ordbok, ’Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland’, (besökt 2024-01-03), <https://fho.sls.fi/uppslagsord/18775/evangelisk-lutherska-kyrkan-i-finland/>

Gudmundsson, Vilma, ’Guide: Det här säger lagen om koranbränning i Sverige’, SVT 2023-07-20 (besökt 2024-01-12), <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/guide-det-har-sager-lagen-om-koranbranning>

Lidén, Roger, ’Insändare. Svar: ”Gör som Finland och förbjud koranbränning”’, Dagens Nyheter 2023-02-07 (besökt 2023-11-22),

<https://www.dn.se/insandare/svar-gor-som-finland-och-forbjud-koranbranning/>

Lindell, Emilia, 'Detta har hänt: Koranbränningar och diplomatisk kris', Dagens Nyheter 2023-07-30 (besökt 2023-11-20), <https://www.dn.se/sverige/detta-har-hant-koranbranningar-och-diplomatisk-kris/>

Nationalencyklopedin, 'tukthus', (besökt 2023-12-15), <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/tukthus-%28frihetsstraff%29>

Nationalencyklopedin, 'upplysningen', (besökt 2023-12-30), <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/upplysningen>

Nyberg, Hanna, 'Säpo om koranbränningarna: "Säkerhetsläget har försämrats"', SVT 2023-07-26 (besökt 2023-12-18), <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/sapo-om-koranbranningarna-sakerhetslaget-har-forsamrats>

Svenska Akademiens ordbok, 'domstol', 1920, https://www.saob.se/artikel/?unik=D_1907-0073.0Ft9

Svenska Akademiens ordbok, 'häda', 1932, https://www.saob.se/artikel/?unik=H_1803-0066.Zej6

Svenska kyrkan, 'Svenska kyrkan som evangelisk-luthersk kyrka', 2023-11-16 (besökt 2023-12-28), <https://www.svenskakyrkan.se/kristentro/evangelisk-luthersk>

Uppslagsverket Finland, 'kyrkliga förhållanden', 2023-06-19 (besökt 2024-01-04), <https://uppslagsverket.fi/sv/sok/view-170045-KyrkligaFoerhaallanden>

Utrikespolitiska institutet, 'Finland – Äldre historia', Landguiden 2023-03-07 (besökt 2023-11-23), <https://www.ui.se/landguiden/lander-och-omraden/europa/finland/aldre-historia/>

Litteratur

Bernitz, Ulf, 'What is Scandinavian Law? Concept, Characteristics, Future'. *Scandinavian Studies in Law* 2007, vol. 50, s. 13—30.

Forsman, Jaakko, *Anteckningar enligt professor Jaakko Forsmans föreläsningar öfver de särskilda brotten enligt strafflagen af den 19 december 1889. Andra afdelningen. Brotten mot det medborgerliga samhällets rättsgebit*. 2 uppl., Juridiska studentfakulteten 1902.

Häthén, Christian, *Stat och straff: rättshistoriska perspektiv*. 2 uppl., Studentlitteratur 2014.

Häthén, Christian och Nilsén, Per, *Svensk historisk lagbok: rättshistoriska källtexter*. Studentlitteratur 2004.

Ibbetson, David, 'Comparative legal history: A methodology', i: Musson, Anthony and Stebbings, Chantal (red.). *Making Legal History: Approaches and Methodologies*, Cambridge University Press 2012.

Inger, Göran, *Svensk rättshistoria*. 5 uppl., Liber 2010.

Jänterä-Jareborg, Maarit, 'Religion and the Secular State in Sweden', i: Martínez-Torrón, Javier och Durham Jr., W. Cole (red.). *Religion and the Secular State: National Reports*, 2 uppl., Servicio de Publicaciones de la Facultad de Derecho de la Universidad Complutense 2015.

Kleineman, Jan, 'Rättsdogmatisk metod', i: Nääv, Maria och Zamboni, Muro (red.). *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Studentlitteratur 2018.

Kotiranta, Matti, 'Religion and the Secular State in Finland', i: Martínez-Torrón, Javier och Durham Jr., W. Cole (red.). *Religion and the Secular State: National Reports*, 1 uppl., Servicio de Publicaciones de la Facultad de Derecho de la Universidad Complutense 2010.

Modeen, Tore, *Finlands och Sveriges rätt*. Åbo Akademis förlag 1989.

Modéer, Kjell Åke, *Historiska rättskällor i konflikt: en introduktion i rättshistoria*. Santérus Förlag 2010.

Musson, Anthony and Stebbings, Chantal, 'Introduction', i: Musson, Anthony and Stebbings, Chantal (red.). *Making Legal History: Approaches and Methodologies*, Cambridge University Press 2012.

Nelson, Alvar, 'Brotten och brottsutvecklingen i Finland och Sverige under femtio år'. *SvJT* 1984 s. 801—805.

Stjernberg, Nils, *Kommentar till strafflagen kap. 7*. Uppsala: Almqvist & Wiksell [distributör] 1926.

Strafflag för Storfurstendömet Finland af den 19 december 1889 med de i densamma genom förordningarne af d. 21 april 1894 vidtagna ändringar: med register. G.W. Edlunds förlag 1894.

Valguarnera, Filippo, 'Komparativ juridisk metod', i: Nääv, Maria och Zamboni, Muro (red.). *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Studentlitteratur 2018.

Vikdahl, Linda, Kuusisto, Arniika och Kallioniemi, Ario, 'Young people's experiences of religious socialisation in Sweden and Finland'. *International Journal of Children's Spirituality* 2023, tillgänglig på <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/1364436X.2023.2265074>